

УДК 351/354

С 77

Геннадій СТАСЮК

РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТУ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розкривається сутність освітніх інновацій, визначено зміст інноваційної освітньої політики на регіональному рівні. Проаналізовано види регулювання інноваційної діяльності в галузі освіти. Серед іншого визначені фактори інноваційних процесів в освіті регіону, які обумовлюють перехід до сталого інноваційного розвитку регіональної системи освіти, де інноваційна освітня політика в цілях підготовки конкурентоспроможних професійних кадрів повинна вирішити ряд завдань.

***Ключові слова:** освіта, політика, інновації, регіональна освітня політика.*

Постановка проблеми. Одним зі стратегічних напрямів процесу державотворення в Україні на сучасному етапі є реформування системи освіти. Для регіонів та окремих територій цей етап ознаменувався не тільки децентралізацією й демократизацією управління, частковим підвищенням самостійності у прийнятті рішень унаслідок радикальних суспільно-політичних реформ в Україні, але й впливом поглиблення світових міжрегіональних диспропорцій, глобальною світовою економічною та соціальною кризою як результатом глибоких, але не завжди виважених економічних трансформацій. Усе це потребує вивчення глобалізаційних факторів впливу та вироблення нових механізмів управління регіональною освітньою політикою.

Сучасне українське суспільство, його соціальний, політичний та економічний стани характеризуються як нестійкі та суперечливі. Усі галузі сьогодні переживають трансформації, пов'язані зі становленням і зміцненням ринкових відносин, зі структурною перебудовою всього суспільного організму. Розв'язання проблем України і перспективи у світовому співтоваристві багато в чому залежать від того, наскільки країні вдасться використати національний інноваційний потенціал, забезпечити пріоритетне застосування його результатів у всіх сферах життя і соціальних відносин. Тому формування інноваційної регіональної освітньої політики є потужним важелем, за допомогою якого належить подолати спад в економіці, забезпечити її структурну перебудову та забезпечити державний і регіональний ринки високопрофесійними кадрами.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження механізмів державного управління системами освіти найбільш розвинених країн відображено у працях Н. Абашкіної, І. Зязюна, О. Локшиної, М. Лещенко, В. Лугового, Л. Пуховської, А. Парінова, А. Сбруєва, І. Тараненка, Б. Мельниченка, І. Ковчиної, А. Власюка, С. Калашникової, Г. Дмитренко, В. Олійника, В. Медведя, С. Майбороди, К. Корсака та ін. Дослідженню державно-громадського управління освітою як поєднанню двох складових – державної і громадської – присвячено праці: Д. Вердієва, Л. Гаєвської, В. Грабовського, Г. Єльнікової, С. Крисюка, П. Кухарчука, В. Майбороди.

Проблема формування ефективної економічної політики є найактуальнішою в умовах ринкової модернізації, глобалізації, зростаючої ролі регіонів. Найбільш вагомою детермінантою стабільності цих процесів виступає розвиток ринків освітніх послуг. Відтворення їх як інфраструктурної складової регіональної економіки відображає стан розвитку в конкретному територіально-господарському комплексі. Реалізація ринкового потенціалу сфери освіти в кожному регіоні супроводжується багатоаспектними проблемами. Одна із них – відсутність дієвого, регіонально адаптованого механізму регулювання та розвитку ринку освітніх послуг.

Розв'язання проблем на ринку освітніх послуг в Україні та можливості уникнення їх у майбутньому, зумовлює необхідність формування регіональної політики розвитку регіональних ринків освітніх послуг. Базові теоретичні та прикладні аспекти формування регіональної політики висвітлені у працях зарубіжних учених А. Маршалла, Г. Мюрдаля, М. Калдора, Я. Тімбергена, М. Фрідмана, Р.Е. Лукаса, Д. Б'юкенена, Т. Шульца [4]. У вітчизняній економічній науці дослідження теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо розв'язання проблем формування регіональної політики висвітлювали вчені-економісти: Е. Аляєв, В. Симоненко, М. Долішний, М. Чумаченко, З. Герасимчук, Я. Олійник, О. Єфремов, В. Узунов, В. Подсолоненко, Т. Миронова, О. Добровольська та інші.

Аналіз літературних джерел свідчить, що регіональна політика трактується як сфера діяльності із керування соціально-економічними процесами країни в просторовому, регіональному аспекті; як система цілей і дій, що спрямовані на реалізацію інтересів держави щодо регіонів [2]. Відзначається також, що регіональна політика – це складова частина політики держави, яка спрямована на організацію території країни відповідно до прийнятої стратегії [7]. Сутність регіональної політики українськими науковцями трактується як ефективне управління регіональним розвитком країни з урахуванням об'єктивних процесів, що відбуваються у регіонах, та реалізація інтересів держави стосовно регіонів. При цьому поняття регіональної політики розглядається у широкому та вузькому розумінні слова [1]. Незважаючи на вагомий внесок названих вчених в аналіз проблематики регіональної політики, недостатньо дослідженими залишаються аспекти взаємозв'язку регіональної політики держави та внутрішньої політики, що здійснюється органами управління регіону з урахуванням державних інтересів та інтересів регіону в процесі розвитку ринку освітніх послуг. Що ж до питання формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг, то воно в економічній літературі практично не досліджене.

Названі проблеми та необхідність їх подолання визначили *мету* дослідження – обґрунтувати методологічні засади формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг.

У сучасній розвиненій, економічно незалежній державі науково-технічна політика набуває рис стратегії загального розвитку, підпорядковуючи собі структурну й інвестиційну політику з орієнтацією економічної політики на формування інноваційної моделі розвитку, коли зростання ефективності суспільного виробництва досягається за рахунок зростання знань [4]. Однією з умов розв'язання цих завдань є створення відповідної інфраструктури, що уможливило сформувати потреби у нововведеннях і забезпечує формування відповідного рангу пропозицій. Запровадити цей процес спонукає зважена інноваційна політика.

Інноваційна політика в широкому розумінні об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво і управління. Вона зачіпає все соціально-економічне середовище, включаючи виробництво, банки, науково-технічні кадри, науково-технічний рівень грамотності населення. Освіта серед інших державних інституцій однією з перших оцінила сучасні тенденції розвитку інноваційних процесів, їхня роль, значення у реформуванні економіки, соціальної політики, політичної системи держави, для підготовки висококваліфікованих фахівців-новаторів, розроблення нових програмних технологій, створення конкурентоспроможної, наукомісткої продукції.

Глибинний аналіз досліджуваного питання довів, що при визначенні ролі й місця освіти в підготовці професійних кадрів у контексті реалізації інноваційної регіональної освітньої політики в Україні слід враховувати досвід західних країн, де навчальні заклади є обов'язковим елементом інфраструктури національної інноваційної системи, що пов'язує науку, освіту й бізнес, та багато в чому визначають конкурентоспроможність країни на світовому ринку.

Так, у Данії існує чітка координація інноваційної політики в контексті створення державної інфраструктури НДДКР, розвитку комерціалізації результатів наукових досліджень і стимулювання співпраці між вишами як державними структурами інноваційної

системи та промисловістю [2]. Незважаючи на те, що пріоритети національної інноваційної політики визначаються членами парламенту, політичними партіями, урядовцями, іншими зацікавленими сторонами, вирішальна роль усе ж таки належить уряду.

У Норвегії за вироблення та координацію національної інноваційної політики відповідає Урядовий комітет з інновацій. З отриманням вищими більшої автономії вони тісніше співпрацюють з місцевою владою та організаціями, при цьому загострюється між-регіональне змагання за фінансування. Створюються програми, що стимулюють довгострокове партнерство науково-дослідного і комерційного секторів.

У Швеції пріоритетний напрям діяльності держави в рамках розвитку інноваційної системи – підприємницька культура і виховання «інноваційних» людей.

Використання досвіду США з метою вдосконалення освітнього процесу передбачає вивчення низки інформаційних матеріалів, у яких відбито основні принципи підходу до визначення кваліфікаційних вимог до підготовки фахівців. Одним із важливих джерел інформації, що визначає основні положення, які характеризують статус професійних кваліфікацій, є довідник професійних перспектив, у якому департамент праці США визначає основні вимоги до кваліфікації за окремими професіями та їх спорідненими групами. Матеріал, що включає опис кваліфікацій, містить такі розділи: характер роботи, умови роботи, зайнятість, підготовка та просування по службі, перспективи роботи, додаткові джерела інформації [2].

Інноваційність вищої освіти в Монголії полягає, з одного боку, у «збереженні фундаментальності і високого теоретичного рівня вищої освіти, ефективної системи виховання студентів, характерної для радянської системи вищої освіти, з іншого – у запозиченні академічних свобод і ліберальних цінностей американських університетів, професорської системи інтеграції навчального процесу та наукових досліджень, характерних для вишів Німеччини» [2, 190].

Отже, національну інноваційну політику зарубіжних країн у галузі освіти зорієнтовано на підвищення рівня конкурентоспро-

можності запропонованих освітніх послуг, фахівця, речової, інформаційної продукції, стимулювання ролі вишів в економічному, соціальному і політичному розвитку як регіонів, так і держави загалом.

Водночас сучасні автори інноваційну політику розглядають переважно як інструментарій управління – сукупність цілей, завдань, засобів, методів, пріоритетів, напрямів, орієнтирів розвитку організації, спосіб досягнення мети, спільне керівництво для дій і ухвалення рішень співробітниками організації, тобто як форму та засіб реалізації інноваційного розвитку. Водночас діяльність освітніх установ – це не лише освітня діяльність, виробництво кадрів, людського потенціалу, сфер господарства і суспільства в багатьох його компонентах [7], це діяльність, спрямована також на інноваційний розвиток регіону, упровадження та реалізацію освітніх реформ.

Ведучи мову про інновацію і реформи, слід звернути увагу на розмежування понять «інновація в галузі освіти» і «реформа в галузі освіти».

Отже, інновація – це спроба ініціювати перетворення на мікрорівні, а реформа відбувається на макрорівні. Інновація має на меті поліпшення певних аспектів виховання й освіти. Реформа – це політичний процес, що має охоплювати всю систему освіти і впливати на владні відносини [1].

У «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» визначається таке [3]:

– інноваційною освітньою діяльністю в системі освіти є діяльність, спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень і розробок;

– інноваційним освітнім продуктом є результат науково-дослідної розробки, що відповідає вимогам Закону України «Про інноваційну діяльність»;

– освітніми інноваціями є вперше створені, удосконалені освітні, навчальні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що мають істотно поліпшити результати освітньої діяльності;

– об'єктами інноваційної освітньої діяльності є нові знання, інноваційні освітні програми і проекти, навчальний та виховний

процеси, організаційні та адміністративні рішення, а також рішення іншого характеру, що істотно поліпшують якість освіти;

– суб'єктами інноваційної освітньої діяльності можуть бути фізичні та юридичні особи – педагогічні та науково-педагогічні працівники навчальних закладів, наукові працівники, працівники органів управління освітою, навчальні заклади, підприємства, установи та організації, що надають освітні послуги;

– інноваційна освітня діяльність здійснюється на всеукраїнському, регіональному рівнях, а також на рівні навчального закладу. Рівень інноваційної освітньої діяльності визначається її змістом і масштабністю змін, що будуть внесені в систему освіти внаслідок удосконалення педагогічної діяльності, використання запропонованої освітньої інновації;

– інноваційна освітня діяльність на регіональному рівні здійснюється в системі освіти окремого регіону і передбачає розроблення та використання: варіативної складової змісту дошкільної, загальної середньої освіти, регіонального компонента змісту професійно-технічної освіти; освітніх технологій, форм, методів і засобів навчання, виховання та управління освітою; науково-методичного, матеріально-технічного та фінансового забезпечення навчально-виховного процесу.

Варто звернути увагу, що основні напрями запровадження освітніх інновацій достатньо оцінено в науковій літературі. Так, на думку британського вченого Г. Сілвера [8], типологія освітніх інновацій може включати такі складові елементи:

- індивідуальні та групові інновації;
- ініціативи, пов'язані з вивченням певних дисциплін та підтримані галузевими асоціаціями спеціалістів і роботодавців;
- неформальна співпраця між фахівцями споріднених інститутів;
- інновації, пов'язані з використанням новітніх інформаційних технологій;
- інновації, пов'язані з реформуванням змісту навчальних програм;

- інституційні ініціативи, зокрема політика прийняття рішень щодо широкого спектру питань;
- системні ініціативи, включаючи створення урядом нових освітніх інституцій;
- створення «груп просування» інновацій і т. ін.

Отже, освітні інновації, хоча й пов'язані з розвитком сучасних технологій та їх імплементацією у навчальний процес, не можуть бути зведені лише до нього. На думку фахівців, не менш важливою є інноваційна трансформація форм і змісту освіти всіх рівнів, їх технологізація відповідно до реалій сучасного життя [5].

Зазначимо, що держава здійснює всі види регулювання інноваційної діяльності в галузі освіти – організаційне, економічне, фінансове та нормативно-правове. Наразі вищою формою регулятивної діяльності є вироблення і проведення інноваційної політики, управління інноваційною діяльністю в галузі освіти. Така політика розробляється на основі утвердження пріоритетного значення інноваційної діяльності для сучасного суспільного розвитку регіонів. Держава створює організаційні, економічні та правові умови для інноваційної освітньої діяльності.

Серед економічних чинників державного регулювання, що сприяють створенню, освоєнню і поширенню інновацій у сфері освіти на регіональному рівні, можна виокремити:

- сприяння переоснащенню освітніх установ;
- розширення попиту на освітні інновації;
- розвиток міжнародних зв'язків в освітній інноваційній сфері;
- активізацію малого підприємництва в галузі науки й освіти;
- забезпечення ефективної зайнятості в інноваційній сфері наукової галузі.

Організаційними чинниками державного регулювання інноваційної освітньої діяльності на регіональному рівні визначаємо:

- державну підтримку інноваційних освітніх проектів, включених до регіональних інноваційних програм;

- сприяння розвитку регіональної освітньої інноваційної інфраструктури;
- кадрову підтримку наукової інноваційної діяльності в галузі освіти;
- сприяння підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації кадрів, що здійснюють освітню інноваційну діяльність у регіоні;
- моральне стимулювання інноваційної діяльності;
- інформаційну підтримку регіональної інноваційної діяльності в галузі освіти (забезпечення свободи доступу до інформації про пріоритети регіональної політики в інноваційній сфері, до відомостей про завершення науково-технічних досліджень, які можуть стати основою для інноваційної діяльності, до даних про виконвані й закінчені регіональні інноваційні проекти та програми тощо);
- сприяння інтеграційним процесам, розширенню взаємодії суб'єктів регіонів в інноваційній сфері в галузі освіти, розвитку міжнародного співробітництва у цій галузі;
- захист інтересів регіональних суб'єктів інноваційної освітньої діяльності в міжнародних організаціях.

Зважаючи на вищесказане, фінансовими чинниками державного регулювання інноваційної діяльності стають:

- проведення регіональної бюджетної політики, що забезпечує фінансування інноваційної діяльності в галузі освіти;
- спрямування в регіональну інноваційну освітню сферу державних ресурсів і підвищення ефективності їх використання;
- виділення прямих державних інвестицій для реалізації регіональних інноваційних освітніх програм і проектів, важливих для розвитку освіти регіону, але не привабливих для приватних інвесторів;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в регіональній інноваційній сфері в галузі освіти.

Нормативно-правовими чинниками державного регулювання інноваційної діяльності у сфері освіти є встановлення правових основ взаємовідносин суб'єктів інноваційної освітньої діяльності

на рівні регіону й гарантування охорони прав та інтересів суб'єктів інноваційної освітньої діяльності, зокрема охорони таких найбільш істотних для розвитку інноваційної діяльності прав, як право інтелектуальної власності.

Нормативно-правове регулювання інноваційної освітньої діяльності здійснюється на базі Конституції України, Цивільного кодексу України, ухвалених відповідно до них законів та інших нормативних правових актів України, а також міжнародних договорів, що стосуються інноваційної діяльності. В основі цього регулювання – правова охорона результатів, отриманих у ході інноваційної освітньої діяльності. Оскільки результати становлять собою нові інтелектуальні продукти і технології, вони постають як об'єкти інтелектуальної власності. Їхня правова охорона здійснюється на базі вимог щодо охорони інтелектуальної власності, установлених Цивільним кодексом України та іншими законодавчими актами в галузі охорони інтелектуальної власності.

Треба сказати, що регулювання регіональної інноваційної діяльності в галузі освіти має відбуватися на основі регіональних інноваційних прогнозів, регіональних інноваційних стратегій, регіональних інноваційних програм, регіональних інноваційних проєктів, а також державних програм і проєктів підтримки інноваційної діяльності.

Зазвичай в Україні ініціатором і розробником регіональних інноваційних програм, зокрема в галузі освіти, постають обласні державні адміністрації або місцеві органи виконавчої влади, але іноді ініціатива походить і від органів місцевого самоврядування.

Водночас існує чимало чинників, що перешкоджають розвитку інноваційних освітніх процесів у регіонах. Серед інших визначаються такі:

- відсутність науково-методологічної бази формування національної інноваційної системи;
- несформованість цілісної регіональної інноваційної освітньої політики;

– науковий і освітній потенціал регіону не розглядається як основа для побудови економіки, заснованої на знаннях; недостатня підтримка науково-технічного та освітнього комплексу як на законодавчому, так і фінансовому рівнях;

– недостатньо ефективне державне управління інноваційними освітніми процесами на рівні регіону [6].

Зі свого боку, ми вважаємо за потрібне виокремити чинники інноваційних процесів в освіті регіону, урахування яких є вкрай необхідним. На нашу думку, це:

– якісна зміна економічних, соціальних, політичних, правових умов розвитку освіти на основі глибокого впливу ринкового середовища на структуру, функції, зміст сучасної освіти;

– швидкий, стихійний розвиток в Україні ринку інтелектуальної праці, сфери освітніх послуг, прогнозування потреб суспільства в інтелектуальних кадрах;

– органічне включення галузі освіти в економічне життя з урахуванням підвищення ролі бізнесу в розвитку освіти, у переорієнтації освіти на інноваційний розвиток і цивілізовану комерціалізацію.

Вищеназвані чинники зумовлюють перехід до сталого інноваційного розвитку регіональної системи освіти, де інноваційна освітня політика з метою підготовки конкурентоспроможних професійних кадрів має розв'язати такі завдання:

– забезпечити достатню підтримку освітніх установ на всіх рівнях суспільства і влади у сфері інноваційного розвитку в країні;

– організація всебічного та повноправного партнерства на державному та регіональному рівнях держави і громадянського суспільства в інноваційному розвитку вітчизняної освіти;

– фінансування інноваційної діяльності;

– створення вільних освітніх територій;

– удосконалення інноваційного законодавства, що розвивається повільно і непослідовно, без чіткої концепції, без визначення предмета і методів правового регулювання, а також кола регульованих відносин;

- формування інноваційного мислення на рівні як міністерств, так і обласної адміністрації;
- розв'язання проблеми інтелектуальної власності.

Висновки. Підсумовуючи, треба зазначити, що запропоноване розуміння регіональної інноваційної освітньої політики спрямоване на можливість розроблення концептуальних підходів до формування цілісної державної політики розвитку інноваційної освіти. У центрі уваги такої політики має бути стратегічне партнерство держави, освіти, науки та бізнесових структур із метою формування єдиної цілісної системи взаємодії, що забезпечує підвищення рівня інноваційної активності.

Література

1. Іванюк І.В. Освітня політика : навч. посіб. / І.В. Іванюк. – К. : Таксон, 2006. – 226 с.
2. Об инновационном опыте зарубежных стран в обеспечении качества высшего образования и интернационализации учебного процесса // Инновационность вуза : материалы научных исследований, выполненных МГУ им. М.В. Ломоносова в рамках проекта ФПРО 2005 года и национального проекта 2006 года. – М. : МГУ, 2007. – 232 с.
3. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності // Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00>
4. Петренко Н.И. Организация и механизм финансирования инновационных проектов в сфере малого предпринимательства / Н.И. Петренко. – К. : Центр исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва НАН Украины, 1997. – С. 21.
5. Сірий Є.В. Інноваційний розвиток освіти в Україні: розгортання проблеми та засадницькі орієнтири / Є.В. Сірий // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : збірник наукових праць. – К., 2010. – С. 65 – 77
6. Філіппова В.Д. Імперативи і пріоритети політики української держави в галузі вищої освіти / В. Філіппова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць. – Херсон, 2012. – Вип. 1 (8). – С. 203 – 208.
7. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика / А.В. Хуторской. – М. : Академия, 2008. – 256 с.
8. Silver Harold. Managing to Innovate in Higher Education / Harold Silver // British Journal of Educational Studies. – 1999. – Vol. 47. – P. 145 – 156.

Стасюк Геннадий. Региональные приоритеты развития образовательной политики. В статье раскрывается сущность образовательных инноваций, определено содержание инновационной образовательной политики на региональном уровне. Проанализированы виды регулирования инновационной деятельности в области образования. Среди прочего определены факторы инновационных процессов в образовании региона, которые обуславливают переход к устойчивому инновационному развитию региональной системы образования, где инновационная образовательная политика в целях подготовки конкурентоспособных профессиональных кадров должна решить ряд задач.

Ключевые слова: образование, политика, инновации, региональная образовательная политика.

Stasyuk Hennadiy. Regional Priorities of Educational Policy Development. The essence of educational innovations is revealed in the article, the content of innovative educational policy is defined on the regional level. The types of innovative activity regulation are analysed in the field of education. The factors of innovative processes are defined in the region education, causing transformation into steady innovative development of the regional education system, where the innovative educational policy aimed at training competitive professional staff must solve a number of problems.

Key words: education, policy, innovations, regional educational policy.